

LA CELEBRACIÓ DEL QUART CENTENARI DE LA DESCOBERTA D'AMÈRICA A MATARÓ. NOTÍCIA D'UN PROJECTE ORNAMENTAL INÈDIT DE JOSEP PUIG I CADAFALCH

Jaume Vellvehí i Altimira
Grup d'Història del Casal

El 1892 es celebrava el quart centenari de la descoberta d'Amèrica de Cristòfol Colom. No sembla que en aquell moment hi hagués gaire dubtes sobre l'origen de Colom i no es qüestionava pas que era genovès. Ben segur que per aquesta raó la celebració més important es va fer a Gènova. Però l'efemèride també es va celebrar a Espanya i a Catalunya on justament sorprèn la gran implicació, no només a Barcelona amb la inauguració del monument sinó també a moltes altres poblacions d'arreu, també al Maresme, especialment Canet de Mar i Mataró.

Canet de Mar

La vila de Canet de Mar va ser capdavantera i va liderar la commemoració a la Comarca. Els actes es celebraren durant tres dies el 8, 9 i 10 de setembre. Per a la celebració es creà una comissió que fou presidida pel metge i destacat catalanista Marià Serra, que gràcies a les seves relacions personals amb el canonge Jaume Collell aconseguí certa difusió dels actes en *La Veu de Catalunya* que dirigia el vigatà. La comissió implicà la parròquia, l'ajuntament i les entitats de la població, el Centre Moral i Instructiu, el Casino Canetenc, l'Ateneu i el Foment del Treball. La comissió es va proposar que la celebració canetenca fos l'acte central a la Comarca, llavors la Costa de Llevant, i amb aquest objectiu la «Junta se dividirà en secciones que recorrerán toda la comarca para promover otras Juntas locales en los diferentes pueblos»¹. Es preveia que les diferents delegacions es concentrassin en l'estació del tren i a mesura que arribessin formarien la comitiva que en processó aniria fins al santuari de la Misericòrdia. Encapçalant cada delegació es situarien els estendards, banderes i elements simbòlics representatius. Després de l'ofici religiós i el dinar s'havia de coronar un bust de Cristòfol Colom.

El segon dia s'havia organitzat «una fiesta marítima en que seguramente tomarán parte el Club de Regatas de Barcelona, y los bravos marineros de gran número de poblaciones costañas»² i, fins i tot, s'havia sol·licitat al Ministeri de Marina la presència davant la costa de Canet d'un vaixell de guerra.

El lideratge canetenc es palesa en la invitació que es cursà a d'altres poblacions a participar en els actes de la vila. Així, a principis de setembre, es

va convidar formalment a l'Ajuntament de Mataró³ a participar-hi i el consistori va decidir ésser-hi al màxim nivell: «se acordó que en representación del Ayuntamiento asistan los señores Alcalde, síndico i secretario y los señores Sans, Esquerra, Biayna y maceros»⁴. Però la representació mataronina fou molt més completa, amb representació de les parròquies de Santa Maria i de Sant Joan, del Cercle Catòlic d'Obrers, de l'Escola d'Arts i Oficis i alguns dels gremis. La delegació aniria encapçalada per la bandera de les Santes en la processó des de l'estació del tren fins al santuari de la Misericòrdia.

Conforme se venia anunciando, ayer comenzaron en la villa de Canet de Mar las fiestas en conmemoración del cuarto centenario del descubrimiento de las Américas por el genovès Cristóbal Colón, y si bien por la tarde, debido á causas imprevistas, tuvieron que suspenderse algunos de los actos continuados en el programa, la fiesta de la mañana tuvo lugar tal como se decia y con bastante concurso por parte de los pueblos de la costa (...) Varias de las comisiones de los pueblos comarcanos con sus Párrocos y Ayuntamientos y representantes de varias corporaciones religiosas fueron hospedadas en el restaurant contiguo á la Misericordia, donde se sirvió una suculenta comida, y al destaparse el champagne hubo entusiastas brindis. Por la noche, á pesar del fuerte chaparrón que caía, se quemó el castillo de fuegos de artificio, que por lo visto eran de inmejorable calidad.⁵

Mataró

En canvi a Mataró, la celebració fou més modesta. El mateix dia 12 d'octubre, que s'havia declarat festiu, es va fer un ofici a Santa Maria amb l'assistència de les autoritats. Al vespre, la Riera, que els veïns havien decorat amb domassos, es va il·luminar amb faroles i globus de gas i davant l'ajuntament un cor i una orquestra van interpretar els himnes *Gloria a España* i *Els nets dels almogàvers* que foren seguides d'altres peces «que fueron aplaudidas por la numerosa concurrencia que llenaba la calle»⁶. En acabar, l'alcalde oferí una recepció a les autoritats militars i judicials amb les seves famílies. La premsa conservadora criticà la presència de motius propagandístics ideològics, amb certa ironia en relació als socialistes:

La calle de la Riera estuvo adornada con los damascos colgados por los vecinos. Parece que á algunos pareció poco honrar exclusivamente ía memòria del gran navegante, pues la casa de la Ciudad ostentaba además de las colgaduras el retrato de la Regente y su agosto hijo; el casino federal ostentava asimismo un cuadro representando la República; y el casino socialista otro retrato de un señor barbudo que no recordamos quién es.⁷

Però el més rellevant es celebraria el 6 de novembre: el certamen literari convocat pel Cercle Catòlic d'Obrers. El certamen fou un acte de gran relleu ciutadà i la premsa barcelonina se'n va fer ressò com ara la *Veü de Catalunya* que en va fer la crònica.

La convocatòria amb el cartell de premis que aprovà el Cercle Catòlic el mes de febrer⁸ preveia que la celebració seria el 31 de juliol en el local de l'entitat, llavors al carrer de Bonaire. El jurat estaria format per Clorind Boter i Isern, president del Cercle, Josep Fornells i Mora, Terenci Thos i Codina, Joaquim de Font i Boter, Joaquim Cabot i Rovira, Lluís Viladevall i Malgà i Josep Puig i Cadafalch. Amb tot, en apropar-se la data es varen produir alguns canvis destacats. El certamen es reprogramà per al diumenge 6 de novembre i davant les expectatives creades s'hagué de celebrar en el teatre Euterpe, amb capacitat per a 1500 persones. També el jurat va modificar-se incorporant com a president a Melcior de Palau i actuant com a secretari Terenci Thos.

El certamen revestia tot l'aparat cerimonial dels Jocs Florals. Clorind Boter, com a president del Cercle Catòlic d'Obrers, va obrir la sessió amb un discurs sobre Cristòfol Colom justificant la implicació de l'entitat que presidia. Tot seguit, l'acadèmic Melcior de Palau va fer el seu discurs presidencial en castellà donant pas al parlament de comiat del secretari, Terenci Thos, que el pronuncià en català. Com deia el cronista del *Semanario de Mataró*, en el seu discurs «reivindicó la participació de Catalunya en la obra de Colom, haciendo una vez más el panegírico del Catalanismo, cuyos principios profesa con inextinguible entusiasmo»⁹. Thos, com era habitual en ell, va saber desvetllar l'entusiasme i tal com va reflectir *La Veu de Catalunya* «fou molt aplaudit y objecte de generals y merescudas alabanças, lo discurs de gracias que en hermós catalá va pronunciar lo Mestre en Gay Saber don Therenci Thos y Codina, de bell sabor regionalista»¹⁰.

Malgrat les grans expectatives, amb prou feines es van presentar 26 originals, cosa que contrasta amb altres certàmens de la comarca com el de Mataró de 1883, o els d'Arenys de Mar de 1885, 1886, 1887, 1888 i 1889, de Vilassar de Mar el 1887 o de Malgrat de Mar el 1886 i el 1887¹¹. La nòmina de premiats la integraven Claudi Planas i Font pel poema *Colom*, Josep Franquesa i Gomis per *Himne al descobriment de l'Amèrica*, Rafel Pou de Foxà pel romanç *A Colom*, i diferents treballs en prosa presentats per Joaquim Sust, Enric Font i València, Manel Julià, Josep de Palau i Ramon Comas. La impremta mataronina de Felicià Horta va imprimir el volum amb les composicions premiades i els discursos¹². A diferència d'altres certàmens celebrats a la comarca, la veritat és que l'interès pels participants que hi concursen és força menor, reduint-se a lletraferits locals i algun escriptor forà com ara el barceloní Josep Franquesa. I quant a la qualitat de les obres, com en la majoria de certàmens d'aquest tipus, és força limitat i el seu interès pràcticament nul.

El projecte ornamental de Josep Puig i Cadafalch

Hi hagué, però, alguna altra iniciativa que no prosperà. És el cas de la proposta dels veïns de la Muralla de Sant Llorenç que van proposar a l'Ajuntament erigir una columna commemorativa de dos-cents pams d'alçada, uns quaranta metres¹³, dedicada a Colom. Es tractava d'una torre de fusta que s'havia de construir amb caràcter temporal en un solar del mateix carrer. Amb aquesta

intenció s'adreçaren a l'Ajuntament demanant una subvenció de 750 pessetes, per a «la construcció de una alta torre de madera que tratan de levantar con caràcter temporal en unos solares de aquella calle en conmemoración del cuarto centenario del descubrimiento de la América y en honor de Cristóbal Colón»¹⁴. Inicialment s'aprova el seu tràmit amb caràcter d'urgència donada la proximitat de la celebració, però una setmana després, el 7 de setembre, l'Ajuntament acordava denegar la subvenció per manca d'estudi tècnic qualificat¹⁵. Probablement, la iniciativa dels veïns s'emmirallava en el monument barceloní al descobridor.

En aquest context, hi ha una iniciativa inèdita que té com a principal motor a Josep Puig i Cadafalch, que llavors feia poc que havia estat nomenat arquitecte municipal. Es tracta d'un projecte ornamental per als carrers de Mataró durant les festes dedicades a Colom. Així mateix és com consta en una sèrie d'esbossos conservats en el fons Puig i Cadafalch de l'Arxiu Nacional: «Festas de Colon».

Es tracta d'un mínim de cinc d'un total de 18 dibuixos. Malgrat que tots els documents formen part de la mateixa descripció, n'hi ha alguns que clarament no en formen part. Es tracta de dibuixos, també en aquarel·la, però d'ornamentació d'espais interiors. D'aquests dibuixos, n'hi ha un que sí que podria correspondre a les festes esmentades ja que decora una sala que podria correspondre's amb l'ajuntament (fig. 5). Contràriament, altres no podem identificar-hi relació amb Mataró, per exemple la decoració d'un espai amb finestres gòtiques que es desconeix a la ciutat. Un altre correspon a l'espai d'un tron, probablement per a la reina d'una festa literària a l'estil dels Jocs Florals, però en el cas del certamen mataroní no hi va haver reina de la festa. El dibuix recorda el tron que Puig dissenyaria anys després per als Jocs Florals barcelonins de 1908¹⁶.

Centrant-nos però en els cinc dibuixos indiscutibles, es tracta de dos llargs pals, que en certa manera recorden l'arbrat d'un vaixell, situats a les entrades dels carrers. Segons les proporcions d'alguns dels dibuixos serien molt alts, oscil·lant entre els tres i els cinc pisos d'alçària. En els extrems superiors hi haurien penons amb les quatre barres i banderoles entre cada un dels arbres amb altres penons amb heràldica i motius medievalitzants. Hi havia també elements florals i vegetals naturals envoltant el pal. L'ornamentació s'estenia carrer enllà amb banderoles i domassos als balcons amb motius medievalitzants.

Un dels dibuixos difereix en el model del pal, que respon més a una estructura metàl·lica (fig.4). En aquest mateix hi ha distribuïts en el full alguns croquis de detall de diferents parts de l'estructura com ara els acabaments dels pals en forma de floró. O el mateix disseny dels estandars amb escuts heràldics, anotant amb llapis la indicació dels colors. Escuts com els de Mataplana, Besora, Guimerà, Cervelló, Santa Pau, Cervera o Canet entre altres. És difícil identificar els carrers per als que es dissenyà la decoració. Només sabem amb certesa el que correspondria a la Riera, ja que així ho indica el document (fig.2). En aquest cas el protagonisme se l'emporta el penó amb la bandera de Mataró. Riera amunt banderoles i elements florals i d'il·luminació.

El dibuix que encapçala la sèrie destaca perquè semblaria la proposta per a un carrer principal donat el motiu decoratiu que uneix els dos pals, una inscripció que diu *Plus ultra* envoltada de penons i, aquests sí, recorden clarament l'arbrat d'un vaixell (fig.1).

El dubte que ens queda per esvaïr, és si l'ornamentació s'arribà a materialitzar. A tenor del contingut de les cròniques periodístiques, queda clar que ni el 12 d'octubre ni el 6 de novembre els carrers llüïren una decoració d'aquest tipus, potser la il·luminació amb globus de gas i faroles del dia 12 és el que se li pot apropar més. En canvi però, durant la Festa Major, durant les Santes, sí que es van ornamentar La Riera, La Rambla i el carrer d'En Pujol. Ho llegim en el *Semanario de Mataró*:

«La iluminación y adorno de la Riera, Rambla y calle de Pujol, producían excelente efecto, habiéndose adornado los mástiles que sostienen los grupos de luces, con elegante flámulas, en que el jóven arquitecto D. José Puig y Cadafalch tuvo el buen gusto de representar los blasones de las principales ciudades catalanas».¹⁷

En no conèixer cap testimoni gràfic o escrit es fa difícil saber allò que finalment s'acabà realitzant del projecte d'en Puig. Amb tot, si que sabem que el pressupost inicial previst per a les Santes d'aquell any, 10.500 pessetes, que incloïa «iluminaciones, regatas, fuegos de artificio, músicas, carreres de velocípedos, cucañas, coros, limosnas y funciones religiosas»¹⁸ i la subvenció de 1.500 ptes, per a les funcions religioses, es va veure reduït a la subvenció de les activitats de caràcter més social, com ara les almoines als pobres i els premis als alumnes de les escoles, dedicant les 9.500 pessetes restants a la preparació preventiva de l'arribada de l'epidèmia del còlera a la ciutat. Això fa pensar que el projecte ornamental també se n'hagué de ressentir.

Així doncs, les festes del centenari de la descoberta de Colom per a les quals havia fet el projecte Puig i Cadafalch, no es celebraren com a tals. Es feren actes inconnexos en dies força separats, el 12 d'octubre i el 6 de novembre. Ara bé, sí que les festes de les Santes d'aquell any tingueren un relleu especial en la decoració, inspirada en motius medievals i mariners en recordança a la gesta de Cristòfol Colom, el projecte ornamental de Puig i Cadafalch.

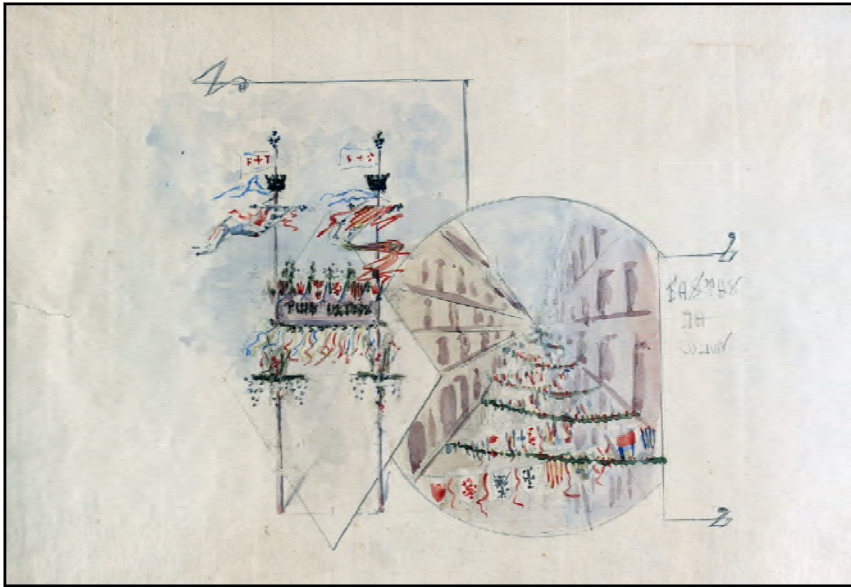

Fig. 1: ANC1-737-N-238
 Josep Puig i Cadafalch. Decoració de carrers i edificis i organització de l'espai per a la celebració de les festes de Mataró.

Fig. 2: ANC1-737-N-238
 Josep Puig i Cadafalch. Decoració de carrers i edificis i organització de l'espai per a la celebració de les festes de Mataró.

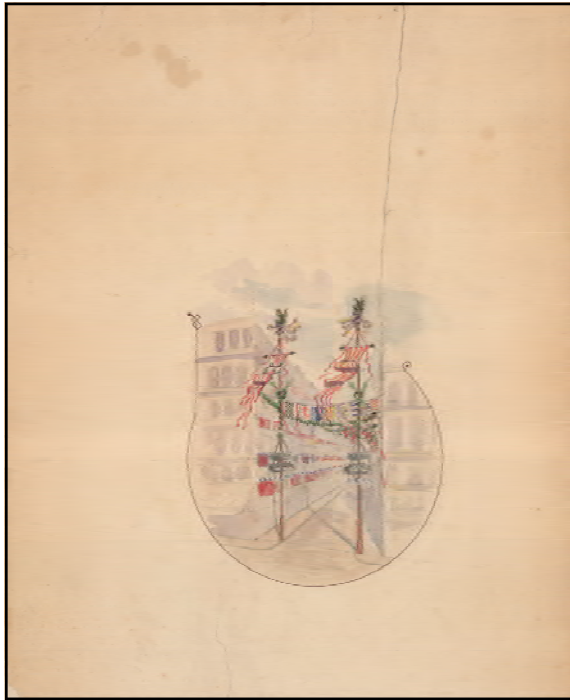

Fig. 3: ANC1-737-N-238
Josep Puig i Cadafalch. Decoració de carrers i edificis i organització de l'espai per a la celebració de les festes de Mataró.

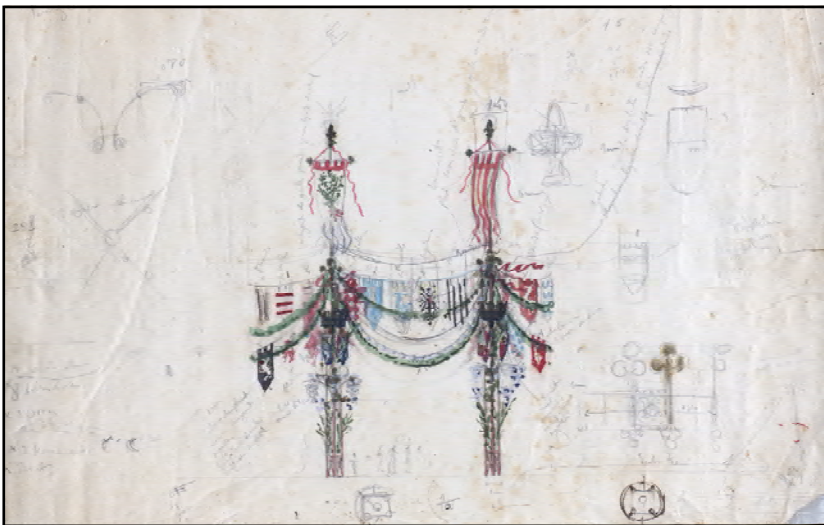

Fig. 4: ANC1-737-N-238
Josep Puig i Cadafalch. Decoració de carrers i edificis i organització de l'espai per a la celebració de les festes de Mataró.

Fig. 5: ANC1-737-N-238
Josep Puig i Cadafalch. Decoració de carrers i edificis i organització de l'espai per a la celebració de les festes de Mataró.

NOTES:

- 1.- *El Semanario de Mataró*, 6 d'agost de 1892.
- 2.- Ibid.
- 3.- Arxiu Comarcal del Maresme (=ACM): Arxiu Municipal de Mataró. Acords Municipals 1 de setembre 1892.
- 4.- *El Semanario de Mataró*, 3 de setembre de 1892.
- 5.- Ibid.
- 6.- *El Semanario de Mataró*, 15 d'octubre de 1892.
- 7.- Ibid.
- 8.- *La Veu de Catalunya*, 21 de febrer de 1892.
- 9.- *El Cronista*, 13 de novembre de 1892.
- 10.- *La Veu de Catalunya*, 13 de novembre de 1892.
- 11.- Vellvehí i Altimira, Jaume (2009). «150 anys dels Jocs Florals de Barcelona. Certàmens literaris al Maresme: Vilassar de Mar 1887», *Singladures: Revista d'història i patrimoni cultural de Vilassar de Mar i el Maresme*, Núm. 26. Vilassar de Mar: Centre d'Estudis Vilassarencs, p. 69-82
- 12.- *Discursos y poesias leídos en el certamen celebrado en honor de Colon por el Círculo Católico de Obreros de esta ciudad en 6 de noviembre de 1892*. Establecimiento tipográfico de Feliciano Horta, Mataró, 1892.
- 13.- *La Veu de Catalunya*, 11 de setembre de 1892.
- 14.- ACM: Arxiu Municipal de Mataró. Acords Municipals 1 de setembre 1892.
- 15.- ACM: Arxiu Municipal de Mataró. Acords Municipals 7 de setembre 1892.
- 16.- Sembla ser que aquest tron es va conservar fins al 2015 en uns magatzems del Palau de la Música i que llavors fou restaurat. Vegeu: Orfeo Català. [recurs web] *La Festa de la Música Catalana* [data de consulta 23 de febrer de 2017] http://www.orfeocatala.cat/ca/els-jocs-florals-genesi-de-la-festa-de-la-musica-catalana_398318
- 17.- *El Semanario de Mataró*, 30 de juliol de 1892.
- 18.- ACM: Arxiu Municipal de Mataró. Acords Municipals 14 de juliol 1892.